

УДК 81'272(477):811.161.2'243'246.2:378.4-057.875(477.411)

МОВНИЙ ПОРТРЕТ КИЄВА У СПРИЙНЯТТІ УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (2018–2022 рр.)

Ганна Швець

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
катедра української філології для іноземних громадян
бульвар Тараса Шевченка, 14, кімн. 61, 016911, Київ, Україна
тел.: 044 239 34 39
ел. пошта: hannash1969@gmail.com
<http://orsid.org/0000-0002-1068-048X>*

У статті проаналізовано результати мовного спостереження й опитувань українських та іноземних студентів КНУ імені Тараса Шевченка, проведених у 2018, 2019, 2022 рр. з метою з'ясувати, наскільки білінгвальне мовне середовище Києва є сприятливим для практикування української мови іноземцями, що її вивчають (загальна кількість опрацьованих анкет – 142). Простежено зміни в усвідомленні громадянами України ролі державної мови, розширенні сфери її використання в результаті дії закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та під впливом сучасних суспільно-політичних подій (повномасштабне російське вторгнення в лютому 2022 р.). Із залученням даних загальнонаціональних та локальних опитувань зроблено висновок про збільшення частки української мови в офіційній комунікації, сфері обслуговування, інформаційному просторі та досить повільний темп переходу на державну мову в побутовому спілкуванні. Окреслено моделі мовної поведінки студентської молоді Києва, що вживає у спілкуванні російську. Спостережено мовний розрив між поколіннями батьків і дітей (спілкування молоді з батьками російською, а з друзями та в публічному просторі – українською). Сучасне мовне середовище Києва схарактеризоване як недостатньо комфортне для інокомунікантів, оскільки вони часто змушені просити про спілкування українською, пояснювати, що не розуміють російської. У зв'язку з відносно далекою перспективою переважної українськомовності комунікативного простору України в цілому та Києва зокрема білінгвізм визначено як негативний фактор для мотивації та успішності навчання іноземців української мови, який обов'язково необхідно враховувати лінгводидактам під час розроблення відповідних навчальних програм та створення навчальної текстотеки.

Ключові слова: українська мова як іноземна, українська мова як державна, білінгвізм, навчання української мови як іноземної, мовне середовище.

DOI:

Постановка проблеми. Проблема мови в українському суспільстві постала особливо актуально після повномасштабного російського вторгнення, коли буквального значення набули метафоричні конструкти про українську мову як індикатор нації, її оберіг і зброю. Усвідомлення українцями політичної ролі державної мови, однак, не здатне враз змінити мовні практики – панівною в нашій країні залишається ситуація масового білінгвізму. Вона сформувалася впродовж кількох століть в умовах інкорпорації українських земель до складу російських державних утворень у результаті урбанізації, скорочення селянства, репресій проти представників української інтелігенції, русифікації освіти, міграції російського населення в східні й південні регіони [15 : 32]. Українсько-російський білінгвізм призвів до поширення суржику (безсистемного змішування елементів двох мов в усному мовленні), який соціолінгвісти розглядають як результат диглосії (нерівноправності мов) [16]. На жаль, через непослідовну державну мовну політику тридцятилітній період незалежності України не став етапом утвердження української як провідної мови спілкування. Тож висновок політолога Л. Панасюка в монографії 2013 р., що з українською

або російською (чи обома) мовами асоціює себе понад 95 % населення й обидві мови функціонують у всіх сферах комунікації [19 : 26], характеризує також сьогоденішню ситуацію.

Як оцінюють українські й іноземні студенти таке мовне середовище? Чи відчутними є зміни в напрямі українізації інформаційного простору Києва? Які завдання постають у зв'язку з окресленою ситуацією перед лінгводидактами української мови як іноземної (далі – УМІ)? У пропонованій розвідці зосередимося на відповідях на ці запитання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до вивчення мовного середовища Києва демонструє чимало дослідників, і це зрозуміло: столичний комунікативний простір є репрезентативним для стану мововживання в країні загалом – цю думку задекларовано в назві розвідки А. Погрібного «Найперше з Києва питати (про мовну ситуацію столиці)» [21]. Увага до мовлення саме студентів умотивована бажанням не лише діагностувати теперішній стан, а й спрогнозувати можливі вектори розвитку, адже молодь визначає майбутнє країни. Такий перспективний погляд відбиває назва праці Г. Залізник і Л. Масенко «Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній» [10]. У ній представлено результати масового опитування киян Центром соціолінгвістичних досліджень «Громадська думка» у 2000 р. У межах цього опитування було проведено анкетування студентів десяти навчальних закладів, яке виявило, що «студентська молодь перебуває під сильним тиском російськомовного середовища, яке й формує її мовну поведінку», а «...україномовній людині доводиться повсякчас долати опір сформованої російськомовної атмосфери міста» [10 : 36].

Аналізу мовної поведінки в білінгвальному молодіжному середовищі Києва на межі ХХ–ХХІ ст. присвячена дисертаційна робота Т. Бурди [2]. Її висновок про те, що російськомовна поведінка характеризується екстринсивною мотивацією (формується під впливом зовнішніх факторів: оточення, соціальні установки та стереотипи), а україномовна – екстринсивною (зумовлена внутрішніми факторами: переконання, схильності, бажання) і саме остання мотивація перебуває в стадії формування, сигналізував про необхідність нагальних кроків, спрямованих на поширення функціонування державної мови в суспільній сфері й посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Однак, як довів О. Вишняк у 2009 р., порівнявши моніторингові опитування, на кінець першого десятиліття ХХІ ст. ситуація не змінилася, навіть більше: поширення україномовних практик за роки незалежності не відбулося, процес деукраїнізації (в мові думання, громадського та професійного спілкування) серед молоді не припинився, що свідчило про неефективність державної мовної політики [3 : 54–61].

Певні позитивні зрушення у сприйнятті української мови та її використанні зафіксовано в наступному десятилітті. Так, досліджуючи білінгвізм і диглосію в студентському середовищі Києва 2017 р. [17; 18], Т. Матвеева спостерегла зростання престижності української мови серед молоді: 81 % опитаних були переконані, що «розмовляти українською зараз престижно чи скоріше престижно» [17 : 121], тоді як у 2000 р. таких було значно менше – 30,4 % [10 : 31]. Попри це, спілкування молоді, за результатами анкетування, залишилося переважно російськомовним: «в побутовій комунікації 44 % усіх респондентів використовують російську мову, 36 % – українську, а 16 % користуються двома мовами; також 4 % студентів обрали відпо-

відь “Інше”, аргументувавши це тим, що говорять суржиком» [17 : 122]. Н. Матвеева зробила висновок про панування білінгвізму й диглосії в спілкуванні київських студентів, однак помітила їхню готовність до змін у напрямі більшого використання державної мови [17 : 124]. Таку тенденцію демонструє також дослідження М. Вінтонова й М. Бойко, у якому проаналізовано опитування студентів ЗВО Центральної та Східної України у 2018 р. Переважна більшість здобувачів освіти (зокрема 91 % опитаних студентів Київського університету імені Бориса Грінченка) вважає, що в «робочий час у навчальних закладах педагогічними працівниками та студентами має обов’язково використовуватись українська мова» [4 : 9]. Спостережена дослідниками готовність українського суспільства «до зміни вектора розвитку двомовності з переважання російської на домінування української» має бути реалізована, на їхню думку, передусім через школи та заклади вищої освіти [4 : 9], що актуалізує питання навчання державної мови в білінгвальному середовищі. Цей напрям презентовано, зокрема, в праці Я. Радевича-Винницького, у якій поряд із лінгвістичним, соціолінгвістичним, етнополітичним, психолінгвістичним аспектами проблеми досліджено і лінгводидактичні засади навчання української в дошкільних та шкільних навчальних закладах у ситуації двомовності [23 : 283–315]. Крім традиційного розуміння педагогічного аспекту білінгвізму як вивчення процесів оволодіння двомовністю та методів навчання двомовності [7 : 213], у концепції Я. Радевича-Винницького акцентовано на важливості навчання української в умовах контакту з мовою, що становить загрозу для неї, з позицій національно-екзистенціальної методології.

У контексті викладання УМІ ситуація білінгвізму є, зрозуміло, негативним фактором, оскільки, з одного боку, ставить під сумнів доцільність вивчення української за кордоном (чи варто, якщо з українцями завжди можна порозумітися російською?), а з іншого боку, створює некомфортне мовне середовище для тих іноземних громадян, що здобувають освіту в Україні й часто не мають повноцінного українськомовного оточення для ефективного опанування мови серед її носіїв. Власне, різним аспектам проблеми мотивації іноземних студентів до вивчення української в російськомовному чи білінгвальному середовищі присвячено низку праць українських лінгводидактів, які констатують, що двомовність українського суспільства, з переважанням в окремих регіонах і містах російської, перешкоджає комунікативній адаптації іноземців та знижує їхнє бажання вивчати українську [5; 6 : 87–88; 12 : 129; 13 : 142]. Тож «один із об’єктивних факторів процесу опанування іноземної мови – позитивний вплив мовленнєвого середовища під час вивчення мови на території її країни – не працює повноцінно у випадку навчання УМІ» [26 : 39–40].

Колеги, які викладають за кордоном, також неодноразово порушували цю проблему, вказуючи, що причиною відтоку студентів-україністів є «тотальне використання» в Україні російської мови [11 : 68–69], а зацікавленість іноземців українською залежить, по-перше, від того, чи активно послугуватимуться нею самі українці, і, по-друге, від державної мовної політики [1 : 138, 26 : 36].

Зараз маємо ситуацію, коли ці обидва взаємопов’язані фактори зазнають значних змін. Поступове збільшення частки української в офіційному спілкуванні, теле- й радіомовленні, сфері обслуговування зумовив ухвалений у 2019 р. закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [8]. Повномасштабне вторгнення російських військ у лютому 2022 р. підважило позиції російської мови: українці відмовляються від російськомовного культурного продукту,

частіше переходять у спілкуванні на українську. Соціологічні опитування свідчать про вагомі зрушення в усвідомленні громадянами ролі державної мови. Так, загальнонаціональне опитування, проведене групою «Рейтинг» у березні 2022 р. показало, що «безпрецедентне єднання суспільства на тлі війни різко вплинуло і на ставлення до статусу мови: сьогодні абсолютна більшість (83%) за те, щоб українська була єдиною державною мовою в Україні» [28]. У серпні цю думку підтримувало вже 86 % громадян [24] (для порівняння: у 2014 р. такої позиції дотримувалося 47 %, а впродовж 2017–2021 рр. цей відсоток збільшився до 61–66 % [28]; зауважимо, що в Києві ця цифра була вищою за середню по Україні: за результатами опитування соціологічної лабораторії Академії муніципального управління у квітні—травні 2012 р., статус української як єдиної державної мови вже тоді підтримувало близько 70 % киян [9 : 90–91]).

Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми. Як бачимо, питання мовного середовища Києва загалом та студентської молоді зокрема, навчання української в умовах білінгвізму, впливу двомовної ситуації на мотивацію іноземних студентів викликають зацікавленість широкого кола науковців. Бракує, однак, досліджень, які б презентували й аналізували думку іноземців, що вивчають українську, про досвід спілкування з громадянами нашої держави. Також на часі аналіз тенденцій у розвитку мовного середовища, зокрема столиці України, зумовлених законодавчими змінами (закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної») та сучасними суспільно-політичними подіями (російсько-українська війна).

Формулювання цілей статті. Мета пропонованої статті – із позицій навчання УМІ проаналізувати зміни в мовному середовищі Києва впродовж кількох останніх років.

Передбачено розв'язати такі завдання: порівняти результати проведеного у 2018 р. мовного спостереження майбутніх викладачів УМІ з даними опитування 2022 р.; відстежити сприйняття мовної ситуації іноземцями, які навчалися в столиці України у 2019 та 2022 рр.; оцінити перспективи формування в Києві українськомовного середовища, що є одним із важливих чинників успішного опанування української іноземними здобувачами вищої освіти; окреслити шляхи зменшення негативного впливу білінгвального оточення на ефективність навчання УМІ.

Реалізація цих завдань передбачає звернення до таких методів: спостереження за мовною ситуацією й опитування – для збору первинного матеріалу щодо досліджуваної проблеми, аналіз відповідей респондентів, методи статистичного оброблення результатів дослідження. Учасники – студенти-філологи (сучасні й колишні) Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема й іноземні громадяни. Загальна кількість опрацьованих анкет – 142.

Виклад основного матеріалу. Для відповіді на запитання «Чи комфортним є київське мовне середовище для іноземних студентів, що вивчають українську?» у березні 2018 р. було проведено мовне спостереження. Студентам освітньої програми «Українська мова та література, іноземна мова», що спеціалізувалися в галузі навчання інокомунікантів за вибіркоким блоком дисциплін «Методика викладання української мови як іноземної», було запропоновано фіксувати протягом трьох днів комунікативні ситуації та мови спілкування. За умовами експерименту, його учасники мали говорити по-українськи в громадських місцях, з друзями та членами родини.

ни і спостерігати за мовною реакцією інших комунікантів, а також звертати увагу, якою мовою відбувається спілкування навколо. Загалом було отримано 27 звітів про мовне спостереження, у яких зафіксовано 336 комунікативних ситуацій, із них 149 здійснювалося українською мовою (44,3 %), 156 – російською (46,4 %), 28 – суржиком (8,4 %), 3 – англійською (0,9 %)

Проаналізуємо детальніше особливості використання певної мови в тих чи інших ситуаціях (зведені результати представлено в дисертації [26 : 30]).

У транспортній сфері (у розмові з водіями, кондукторами, провідниками та іншим персоналом поїзда, касирами на вокзалі, пасажирами) превалювала російська мова: із 59 ситуацій спілкування саме нею відбувалося в 30 випадках (50,8 %), українською – 20 (33,9 %), суржиком – 9 (15,3 %).

Продавці в магазинах, кіосках, на ринках частіше відповідали українською мовою – 39 випадків із 77 (50,6 %), російською – 29 (37,7 %), суржиком – 9 (11,7 %). Схожа ситуація і в закладах громадського харчування (ресторани, кафе): українська мова – 31 випадок із 51 (60,8 %), російська – 18 (35,3 %), суржик – 2 (3,9 %). У закладах системи охорони здоров'я (клініки, аптеки, тренажерні зали) із 18 діалогів більшість звучала російською (10 – 55,6 %), українською – 8 (44,4 %). Сфера послуг (сервісні центри, фотостудія) представлена в спостереженні невеликою кількістю комунікативних ситуацій – 4, і всі вони відбувалися українською мовою. Також спілкування в офіційних установах (банк, нотаріальна контора, візовий центр) організовано українською (8 ситуацій – 100 %). Працівники сфери культури та розваг (театри, кінотеатри, музеї, галереї, бібліотеки, фестивалі, ігрові кімнати) використовують українську та російську мову з однаковою частотністю (по 12 випадків із 25), можливий тут і суржик (1 ситуація).

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка студенти-україністи, звичайно, спілкуються з викладачами та керівництвом українською мовою. Але, як показало дослідження, технічний персонал (охоронці, працівники кафе та їдальні, вахтери у гуртожитку) частіше використовував російську (21 випадок із 34 – 61,8 %), ніж українську (10 випадків – 29,4 %). Траплявся також суржик (3 ситуації – 8,8 %).

Побутова бесіда, учасниками чи мимовільними слухачами якої стали респонденти (прохання незнайомця допомогти зорієнтуватися в Києві, діалог із консьержем, розмова друзів чи родичів у кав'ярні тощо), частіше відбувалася російською мовою (22 випадки із 38 – 57,9 %), рідше українською (12 – 31,6 %) та суржиком (4 – 10,5 %). Також учасники спостереження, які активно шукали тоді роботу або вже розпочали свою трудову діяльність, фіксували ситуації телефонних розмов про можливе місце роботи, співбесід та спілкування в колективі. Виявилось, що в більшості з цих випадків використовувалася російська мова (14 із 19 – 73,6 %), українська звучала рідше (5 – 26,4 %).

Три випадки англійської мови – це діалог з іноземцем у метро, міжнародний фестиваль документального кіно та ділова розмова в міжнародній компанії.

Аналіз комунікативних ситуацій виявив, що українська мова (в усній формі) переважно використовувалася в банківських установах, супермаркетах, великих торговельних мережах («Макдональдс», «Львівська майстерня шоколаду», «Рошен» та ін.). Нагадаємо, що в час проведення спостереження (2018 р.) ще не діяла

норма закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», яка передбачає обов'язкове обслуговування українською мовою споживачів, однак фактично ті самі правила були встановлені рішенням Київської міської ради від 5 жовтня 2017 р.: згідно з ним надання послуг та реалізація товарів має відбуватися за посередництвом насамперед української, а на прохання споживача можливе обслуговування іншою мовою [8].

Результати спостереження показали, що в Києві 2018 р. цієї норми не дотримувалися послідовно. Так, студенти зафіксували 43 випадки, коли в розмові з українськомовними споживачами надавачі послуг використовували російську й не переходили на державну мову. Подеколи респонденти зауважували демонстративний, на їхню думку, характер використання російської у відповідь на українську. 21 ситуація (удвічі менше) свідчила про готовність співробітників сфери обслуговування, що розпочали розмову російською, перейти на українську, якщо клієнт відповідає так. Учасники експерименту зізнавалися, що раніше почувалися в цілому комфортно, незалежно від мови спілкування, але тепер, намагаючись поглянути на ситуацію очима іноземця, що вивчає українську, вони усвідомили складність проблеми: «Можу лише уявити, наскільки важко іноземному студенту практикувати українську мову в такому несприятливому для цього середовищі»; «У цій мовній ситуації яскраво видно проблему, з якою може зіткнутися іноземний студент, адже співрозмовниця не перейшла на українську й продовжувала комунікацію російською, бо сприймала та розуміла інформацію. У такій ситуації іноземному студентові доведеться прохати співрозмовника спілкуватися українською мовою. Іноземцеві дуже складно опанувати себе та зрозуміти, що від нього вимагають, адже існує мовний бар'єр»; «Ми, як носії української, розуміємо російську без проблем, у громадських місцях ми можемо спілкуватися із співрозмовником українською, тоді як він – російською. У нас це не викликає дискомфорту, але як тоді бути іноземцям, які приїхали вивчати нашу мову? Адже вони можуть не володіти російською, і тоді спілкування викликати певний дисонанс та численні труднощі» [26 : 31–32].

Отже, у контексті навчання іноземців мовне середовище Києва отримало досить скептичну оцінку від студентів, які планували пов'язати свою майбутню діяльність з викладанням УМІ.

Через 4 роки тим самим учасникам (уже колишнім студентам) та іншим охочим здобувачам філологічної освіти КНУ імені Тараса Шевченка було запропоновано взяти участь в опитуванні «Мовний портрет Києва: погляд крізь останні 4 роки». Перший місяць повномасштабного російського вторгнення, загроза захоплення Києва – у цих умовах, зрозуміло, неможливо було організувати спостереження, аналогічне до попереднього, оскільки соціальні контакти киян були тоді вкрай обмеженими, а значна частина містян перебувала в евакуації чи планувала її. Однак саме в цей трагічний період особливо гостро відчувалася потреба осмислити й зафіксувати зміни, проаналізувати ставлення до мовної проблеми.

В опитуванні взяло участь 37 респондентів, і переважна більшість із них повідомила, що відчула збільшення частки української в мовному середовищі Києва за останні 4 роки: 21 особа (56,8 %) вважає, що ця частка значно збільшилася, 14 (37,8 %), що вона трохи зросла, двоє (5,4 %) вагаються з відповіддю.

На запитання «Чи є з-поміж ваших знайомих люди, які за останні 4 роки перейшли у спілкуванні з російської на українську?» 33 учасники (89,1 %) відпові-

ли ствердно. Серед причин переходу – повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2023 року («...багато хто обрав перехід як спосіб підтримати Україну та, можливо, відхреститися від агресора»), початок війни у 2014 р., переїзд з окупованих територій до Києва чи на Захід України, усвідомлення ступеня русифікованості медійного поля та його впливу на світогляд, навчання в університеті, зацікавленість українською літературою та робота над власним рукописом, відвідина Карпат. Деякі респонденти зауважували, що такий перехід стався лише в офіційному спілкуванні під впливом «закону про обслуговування українською мовою» (йдеться про 30-у статтю закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що набула чинності 16 січня 2021 р.), а в побуті знайомі кияни продовжують спілкуватися російською. 5 опитаних (13,5 %) помітили, що багато людей, з якими вони спілкуються онлайн чи за профілями яких стежать у соціальних мережах, почали писати дописи українською.

Усі, крім одного, респонденти вважають, що повномасштабне російське вторгнення змінило ставлення киян до проблеми мови, спонукало російськомовних переходити на українську чи обирати її як єдину мову спілкування, якщо раніше підлаштовувався під співрозмовника (власне, серед учасників опитування таких виявилось 7 – 18,9 %). Коментарі свідчать про те, що війна загострила відчуття російської мови як чужої, ворожої, неприйнятної, натомість вияскравила значення української як мови єднання, сили й спротиву: «Мова – ідентифікатор нації, мова – зброя»; «Я читаю багато новин/ блогерів/ дивлюсь багато відео і бачу, що українська мова тепер не просто державна мова для нас, а наш захист, код нації. Особливо після того, як Росія ухвалила закон про «русскоязычных соотечественников». Зараз хочеться якомога сильніше відокремити себе від усього агресорського, насамперед мови». Більшість опитаних характеризує перехід на українську в таких умовах як природний і необхідний, викликаний усвідомленням того, що двомовність українців сформована «насильницьким минулим», один респондент – як вимушений крок («багато киян залишили свої домівки і опинились на теренах Західної України, де російську не дуже люблять і розуміють»).

На запитання про мову, якою спілкуються респонденти, були отримані такі відповіді: виключно українською – 15 (40,5 %), українською та суржилом – 7 (18,92 %), українською та російською – 14 (37,8 %), українською та суржилом – 7 (18,92 %), українською та англійською (на роботі) – 1 (2,8 %). У першій групі є ті, хто завжди спілкувався українською, і ті, хто йшов від російськомовності через двомовність до виключної українськомовності давно, але остаточний вибір зробив після 24.02.22. У другій групі можна виокремити такі моделі мовленнєвої поведінки: 1) перемикання між двома мовами залежно від того, якою говорить співрозмовник; 2) спілкування українською в публічному просторі, а російською в особистому житті; 3) спілкування російською з родичами та старими друзями – українською в усіх інших ситуаціях. Остання модель репрезентує цікавий феномен: людина намагається перейти на українську, але її рідні й близькі не сприймають цього («В родині я досі спілкуюсь російською, бо моя мама вважає, що українська – це не наша мова ... і нічого змінювати не треба. Я вже втомився сперечатися, тому вирішив спілкуватися українською у соціальних мережах, з друзями та новими людьми, які не знають, що я російськомовний»; «Розмовляю російською тільки з родичами, тому що переходити на українську їм дуже склад-

но»; «З незнайомими людьми спілкуюсь українською, із знайомими в більшості випадків російською, бо їм незвично, коли я спілкуюсь українською»). Лише один респондент підкреслив, що завжди спілкувався російською і так, ймовірно, й буде продовжувати, але з бабусею і дідусем говорить українською. Така відповідь симптоматична щодо розуміння темпів русифікації – одне–два покоління. З іншого боку, очевидно, що і зворотний процес – повернення до українськомовності – може відбутися в межах такого ж періоду (власне, відбувається зараз, бо з відповідей типовою постає ситуація, коли респонденти спілкуються з батьками російською, а з друзями українською), отож дуже важливо підтримати цей процес, аби надати йому сили й незворотності.

Напрями такої підтримки респонденти пропонували, відповідаючи на запитання «Що, на вашу думку, варто робити, щоб позиції української мови в Україні, зокрема Києві, зміцнювалися?». Передусім, на думку студентів і недавніх випускників, варто максимально українізувати інформаційний простір: про необхідність якісного українськомовного контенту та його підтримки (соціальних мереж, музики, літератури, кінофільмів, серіалів, телебачення, розважальних заходів, комп'ютерних ігор, зовнішньої реклами, медіа, настільних ігор, перекладної літератури, зокрема і коміксів, манг, манхв тощо) зазначили 22 учасники (59,5 %). Важливо «розвивати культуру українською мовою – спонукати діячів культури (режисерів, письменників, блогерів, публіцистів, філософів, науковців, фахівців, експертів, підприємців) за допомогою різноманітних пільгових програм робити контент / продукцію / інтелектуальну власність українською мовою». Один із респондентів узагальнює цей перелік (необхідно «створювати україномовний контент повсюди, на всі можливі теми. Всі медійні постаті, політики і т. д. повинні говорити лише українською мовою. На молоде покоління це дуже впливає»), а інший немов ілюструє його думку (потрібно «просувати» українську «через лідерів думок і культурне середовище. Коли в тіктоці, наприклад, зараз 80 % україномовного контенту, сприймати його в інших сферах (кіно чи пісні) стало легше. Раніше україномовна культура викликала незвичність, зараз сприймається більш органічно»).

Другий потужний арсенал українізації – просвітницька робота (так вважають 13 опитаних – 35,1 %). Необхідно інформувати про російські маніпуляції мовним питанням, популяризувати історію України, розповідати про заборони української мови, причому така робота має проводитися надзвичайно активно. Як наголошують учасники, потрібно «завжди», «постійно», «більше» «пояснювати, пояснювати і ще раз пояснювати, чому це важливо і як так сталося, що людина в Україні говорить російською, що цим вона допомагає радянській і рашистській владі крізь покоління». Дехто зізнається, що така просвітницька робота допомогла особисто йому чи друзям: «Я сама не усвідомлювала масштаб мовної проблеми в нашій країні, поки не почали про це говорити звідусіль»; «Пост в інстаграмі про історію утисків української мови підштовхнув найкращу подругу до думки, що її вибір говорити російською не був свідомим. Це був наслідок заборони української мови на Сході нашої країни»; «Маю велику аудиторію в інстаграмі, де постійно порушується це питання. Це однозначно дає поштовх до переходу, тому що наразі російська дуже дратує багатьох. Люди починають досліджувати причини своєї російськомовності, аналізувати історію. А такі дії ведуть до усвідомлення, що така

двомовність у голові не є природною, це лише насильницьке минуле». В анкетах звучать пропозиції проводити майстер-класи, вебінари з популяризації державної мови, розширити мережу безкоштовних курсів української, забезпечити реальну українськомовність шкіл, оновити шкільні програми з української мови та літератури й методи викладання цих предметів. У відповідях респондентів спливає власний негативний шкільний досвід, після якого «українська література була такою незрозумілою, «селянською». Такі коментарі молодих людей, що здобули загальну середню освіту вже за оновленими програмами, свідчать, з одного боку, про потребу подальшого вдосконалення цих програм, а з іншого, про необхідність виховання нового покоління вчителів, здатних презентувати українську словесність як оригінальну, глибоку, самобутню та зацікавити нею.

Зміцненню позицій української мови в Києві та в усій Україні також сприятиме, на думку респондентів, неухильне дотримання закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (такі міркування висловили 9 осіб – 24,3 %), вплив українськомовних громадян на їхнє оточення через переконування та власний приклад мовної стійкості (7 – 18,9 %).

Неочікувано для автора статті у відповіді на запитання про необхідні кроки для зміцнення позицій державної мови оприявилася дискусійна проблема характеру й інтенсивності українізації: жорстка чи лагідна? Про необхідність першого напрямку заявили 4 респонденти – 10,8 % («Знищити все російське назавжди для нас, максимальна дерусифікація»; «...кенселити усю російську культуру, хоча б у найближчий час. Без викорінення її – не знайдеться місця всередині, щоб заповнити себе українським»; «У майбутньому пропонується створити паспорт громадянина та не-громадянина. Щоб отримати паспорт громадянина здається іспит з української мови та історії, це даватиме у майбутньому дозвіл обиратися на виборчі посади»).

Важливість лагідної українізації обстоюють 16 опитаних (43,2 %), які підкреслюють, що «не треба ставити гострих мовних кутів, щоб не викликати антипатії», не можна «карати» російськомовних, «цькувати» їх, «засуджувати», «принижувати», «соромити за помилки або акцент», «насміхатися з людей, що поки ламано говорять українською». Ось одне з міркувань на цю тему: «У жодному разі не утискати російськомовної частини населення, не вводити штрафні санкції, не переслідувати законом. Лише м'яка сила, свобода слова і плюралізм думок – це наша найкраща ідеологічна зброя проти неорадянського авторитаризму російської федерації».

Зважаючи на те, що питання про ставлення до жорсткої українізації не було запропоноване, однак отримано досить серйозну кількість анкет із міркуваннями про її шкідливість, можна зробити висновок, що респонденти зауважили певне зростання суспільної напруги щодо мовної проблеми. Також цю позицію можна пояснити досвідом багатьох із опитаних, які зацікавилися українською культурою й перейшли (чи намагаються це зробити) на українську мову під впливом навчання в університеті, інтересом до української літератури, музики. Безперечно, цьому посприяв передусім закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який стимулював розвиток українськомовних теле- та радіопродукції, музики. Молодь відчула, що «за ці роки з'явилося багато сучасного українського контенту і питання про «немодність» української точно зникло», що

«насправді змінився Київ ... що все українське в столиці стало модним, дійсно модним». Учасники опитування вважають, що треба і надалі збагачувати український медіапростір «для молоді, треба показувати, що наша мова – це модно, класно і сучасно. Повинен згинуть стереотип, що україномовні люди – це люди, що приїхали з села!» Згадки про такий стереотип не поодинокі, що, на жаль, лише доводить непослідовність державної мовної політики, якщо за 30 років незалежності не вдалося викоренити сформований у радянську добу стереотип непристистності української мови.

Отож, юнаки й дівчата, які виростили у вільній демократичній державі, загалом не сприймають заборонних та каральних заходів, а надають перевагу зацікавленню, мотивуванню, заохоченню, усвідомленню як методам, що діють найкраще на їхню вікову категорію. Кілька опитаних зазначають, що варто заохочувати саме молодь, бо «деяких «совкових» людей ми навряд чи зможемо переконати переходити на українську». Спостережений раніше мовний розрив між поколіннями батьків і дітей звучить і в наведеній щойно цитаті. В іншій анкеті описано ситуацію, коли батьки респондентки, хоча й були українськомовними, але з дитинства говорили з нею російською, – зараз дівчина зрозуміла неприродність ситуації і перейшла на українську в усіх сферах спілкування. Ще одному респонденту не вдається цього зробити, бо хоча українська є його рідною мовою (бабуся й дідусь спілкуються саме нею), від батьків він перейняв російську – тепер «перехід на українську ... відчувається як крок у зміні себе», ніби він «припиняє бути собою і стає кимось іншим». Саме тому хлопець наголошує на важливості виховання дітей українською – покладаємо надію на представників цього молодого покоління (вони, як свідчать результати опитування, усвідомлюють надважливе значення української для консолідації суспільства), що їхні діти ростимуть українськомовними. Так, одна респондентка повідомила: з батьком спілкується російською, а свою дитину виховує винятково українською мовою.

Окресливши мовне середовище Києва 2022 р. за опитуванням української молоді, можемо оцінити, чи стало воно більш сприятливим для іноземних студентів порівняно з результатами мовного спостереження 2018 р. З одного боку, позитивним є зміцнення позицій державної мови у сфері обслуговування та офіційному спілкуванні, розширення українськомовного інформаційного та розважального контенту, перехід частини молоді на українську, усвідомлення важливості мови громадянами України, що формує нові тактики діалогічної поведінки. Так, якщо у 2018 р. студенти досить часто фіксували ситуації двомовного спілкування, навіть демонстративної відмови російськомовних перейти на українську під час діалогу з українськомовним співрозмовником, то опитування 2022 р. свідчить про те, що в публічному просторі більш активно вживають державну мову («З'явилося багато русифікованих ... які одразу ж переходять на українську, коли до них звертається українською. Раніше абсолютна більшість з них продовжувала розмовляти російською»).

З іншого боку, близько 38 % опитаних спілкуються українською та російською, а близько 19 % – українською та суржиком. Зауважимо, що остання цифра – кількість суржикомовців, – яка спочатку здалася нам дивною і навіть тривожною (адже учасники опитування – переважно українські філологи), може бути частково пояснена саме філологічною освітою респондентів: студенти-україністи іден-

тифікують суржик, усвідомлюють його стилістичну роль. Так, у кількох анкетах зазначено, що уживають суржик із друзями, бо це «прикольно», хоча дехто вказує іншу причину – суржикомовне оточення в місті чи селі, де пройшло дитинство та юність. Так чи інакше досить велика частка російської та суржику в спілкуванні киян дає підстави схарактеризувати мовне середовище Києва 2022 р. як не зовсім сприятливе для інокомунікантів, що вивчають українську.

Опитування іноземних студентів (бакалаврів та магістрів) кафедри української філології для іноземних громадян КНУ імені Тараса Шевченка, проведені у червні 2019 р. [26 : 32–34] та березні 2022 р., мали на меті перевірити такі попередні висновки й дізнатися про сприйняття ситуації самими іноземцями. У першому опитуванні взяли участь 19 респондентів, у другому – 59, частина з них вивчала українську як мову спеціальності, а частина – як третю іноземну після російської та західноєвропейської (зауважимо, що до повномасштабного російського вторгнення ці студенти мешкали в Києві, тож мали безпосередній досвід спілкування в місті, а в кінці лютого – на початку березня евакуювалися в інші країни). Наведемо кількісні результати опитувань через скісну ризик, де перша цифра – дані 2019 р., друга – 2022 р.

На запитання, чому студенти опановують українську і чи це справді потрібно, 84,2 % / 82,8 % повідомили, що вивчення української вважають необхідним. Зрозуміло, що практично всі студенти, для яких українська є мовою спеціальності, пояснили це професійною метою – після університету працювати перекладачем чи викладачем-україністом (хоча одна респондентка зізналася, що не мала вибору, бо бюджетне місце за міждержавною програмою обмінів було лише на українську філологію). Студенти, що вивчають російську, зазначали такі причини: прагнення налагодити успішну комунікацію, адже в Україні багато людей розмовляють українською, дізнатися більше про українську культуру, вивчити ще одну мову, що може допомогти в опануванні російської та інших слов'янських мов.

Серед тих, хто не вважає вивчення української мови потрібним для себе (15,8% / 17,2 %), можна виокремити дві групи. Більшість – ті, кому важко опанувати російську і хто думає, що українська «заважає» цьому. Така відповідь очікувана, адже інтерференція між двома близькоспорідненими мовами є значною проблемою, якщо не сформовано стійких умінь та навичок у першій іноземній мові. Друга, нечисленна, група – ті, хто не хоче вчити української, бо «в Україні можна говорити і російською», тож не вважає за потрібне витратити дорогоцінний час на опанування мови, яку ніде, крім України, не зможе використати, тоді як російська є популярною міжнародною мовою. Однак в опитуванні 2022 р. з'явилися й протилежні міркування: «У результаті війни змінилася геополітична ситуація, Росія пішла шляхом самоізоляції від міжнародної спільноти, а Україну зараз сприймає Захід як фортецю демократії та свободи на сході. Я не сумніваюся, що українська мова стане домінуючою мовою торгівлі та культурного обміну в Східній Європі, а російська відійде».

Відповіді на запитання «Яку мову ви чуєте в Києві частіше?» показують значні зміни: українську – 26,3% / 17,5 %, російську – 58 % / 40 %, однаково часто обидві мови – 15,7 % / 42,5 %. Така динаміка може бути викликана кількома факторами: об'єктивними змінами в мовному ландшафті міста (про що свідчать і результати опитування українських громадян), недостатньою мовною компетентністю

іноземців (не володіють обома мовами досить добре, тому не завжди можуть розрізнити їх), різницею в менталітеті й комунікативному досвіді (у другому опитуванні більшість склали громадяни Туркменістану – активні й комунікабельні, на відміну від основного масиву студентів під час першого опитування – китайців; майже всі туркменські студенти мали досвід роботи в Києві, тож були більше залучені до різноаспектного спілкування з мешканцями столиці). Більшість опитаних у 2019 р. (89,5 %) зазначила, що українську чутно практично скрізь: у метрополітені, магазинах, ресторанах, кіно і театрі, в університеті, на ринку. Дехто вказав, що по-українськи більше говорять у містах Західної України. Опитування 2022 р. показало, що 84,7 % опитаних часто чувають українську (причому близько половини зауважили, що скрізь, а інша частина – в банківських установах, магазинах, закладах харчування та охорони здоров'я тощо, тобто у сфері обслуговування). Незначне зменшення загальної кількості респондентів, що зафіксували активне вживання української в мовному просторі Києва, викликане, на нашу думку, більшою кількістю серед опитаних тих, хто вивчає українську як третю мову, а спілкується російською. Міркування самих студентів доводять це: «Я думаю, що більшість українців чувають, як ми говоримо російською, тому вони і розмовляють з нами по-російськи».

Попри те, що іноземці часто чувають українську, схарактеризувати свою комунікацію в місті як комфортну вони не можуть. Обидва опитування показали, що в іноземних студентів-україністів викликає подив типова ситуація, коли їм треба просити про спілкування державною мовою: «У повсякденному житті (крім розмови з викладачами) кияни розмовляють російською, наприклад, у ресторані, в транспорті, у магазині тощо. Зазвичай я не розумію, що вони говорять. Тоді я їм кажу, що я розмовляю українською, а не російською, і прошу говорити українською. Далі спілкуємося по-українськи»; «...коли вони чувають, що я говорю українською, тоді вони теж говорять українською зі мною». Один респондент, пишучи про незручність спілкування в Києві через велику кількість російської, зауважив: «...у Львові я спілкуюся дуже зручно, тому я більше люблю Львів». Домінування російської у великих містах Центру, Сходу й Півдня України, що притаманне сучасній мовній ситуації, виявляється для молодих іноземних українців прикритим розчаруванням. Про це, наприклад, говорили студенти кафедри україністики Вроцлавського університету у квітні 2022 р. після нашої доповіді, у якій були презентовані результати схарактеризованих у цій статті спостережень й опитувань. Польські студенти ділилися враженнями від допомоги українським біженцям, хвиля яких тоді ринула до Польщі. Одним із таких прикритих мовних вражень виявилася неуспішна комунікація, оскільки більшість українців (з Київщини, Донбасу, Луганщини, Харківщини, Херсонщини й інших територій, що опинилися в небезпеці після повномасштабного російського вторгнення) спілкувалася російською. Поляки розповідали, як іноді українська родина делегувала наймолодшого (школяра), що розмовляв з перекладачем-волонтером українською і перекладав своїм рідним російською. Такий факт принаймні свідчить, що молодше покоління у всуціль русифікованих районах здатне комунікувати українською – у столиці, як було виявлено за опитуванням українських студентів, державною мовою теж більше спілкується молодь, яка, головне, усвідомлює необхідність і цінність цього, тож є перспективи поступового збільшення частки української мови. І молоді кияни, за результатами нашого опитування, вірять у це: понад 80 %

переконані, що в майбутньому Київ зможе стати переважно українськомовним містом, інші вагаються з відповіддю на запитання, і жоден не стверджує, що це неможливо (прикметно, що у 2000 р. студентське опитування, проведене Центром соціологічних досліджень «Громадська думка», демонструвало менший відсоток прихильників позиції, що в перспективі столиця має стати українськомовною, – 60 % [10 : 41]).

Очевидно, що поштовхом до відчутних змін у настроях київських студентів, усвідомленні ролі державної мови та збільшення її частки в мовному середовищі міста став початок активної фази російсько-української війни в лютому 2023 р. У цьому контексті цікавими є міркування про вплив кризових ситуацій на мовлення киян (на історичному матеріалі ХХ ст.) Л. Панасюка: «У цілому ж є всі підстави стверджувати, що Київ у советський час насправді завжди знав, як і сьогодні знає, українську мову, хоча для її використання, сказати б, у вулично-магазинному режимі йому завжди був потрібен якийсь добре відчутний, позитивно або негативно заряджений, струс. Був цей струс – і Київ активно звертався до української мови. І навпаки – струс спадав, і все вертало до мови російської» [20 : 589]. Чи можливий такий сценарій і в наш час? Унікаючи категоричної відповіді, звернемося до результатів загальнонаціональних опитувань, проведених соціологічною групою «Рейтинг», які вже були згадані на початку статті. Якщо опитування в березні 2023 р. показало, що 60 % тих, «хто користується двома мовами в побуті, готові найближчим часом перейти виключно на українську», а серед повністю російськомовних таких 34 % (тобто в середньому 47 % [28]), то серпневий моніторинг засвідчив, що цей намір реалізувала менша кількість – 41 %, причому з них 24 % почали використовувати українську постійно, 17 % – частіше [24]. Комплексне дослідження «Як війна змінила мене та країну» за підсумками року повномасштабної війни виявило, що 45 % серед російсько- та двомовних почали говорити українською: 18 % – постійно, 17 % – часто [14]. Очевидна позитивна динаміка, однак бачимо, що бажання перейти виключно на українську втілила лише третина з тих, хто його декларував у перший місяць війни. Щодо столиці, то її мешканці демонструють загалом швидший темп переходу на державну мову (у цілому в Україні за рік війни почали постійно або часто її використовувати 22 % [14] – у Києві таких 33,3% [25]), але відбувається цей перехід в основному в офіційній сфері: вдома українською спілкуються 47 % киян, із друзями – 44,4 %, на роботі – 60,2 %, а під час навчання – 81,4 % [25]. Наведені цифри свідчать про те, що зміна мови спілкування – довгий процес, успішність якого визначається не лише прагненням, а, головне, великими зусиллями й наполегливою роботою над собою, з обов'язковою умовою відповідного сприятливого оточення. Власне, кияни так і визначили: «звичка стала головною перепоною, що найбільше заважає почати спілкуватися українською» (46,5 %), а українськомовне середовище найбільше допомагає (79,2 %) [25]. **Наполеглива й усебічна українізація інформаційного простору, дотримання закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» й, головне, виховання маленьких українців державною мовою (аби не вкорінювалася звичка, якої потім буде важко позбутися) – взаємодія цих факторів здатна сформувати в цілому українськомовне суспільство в майбутньому.** На сьогодні ж українсько-російський білінгвізм залишається реальністю, яку мають враховувати, зокрема, і викладачі УМІ ще впродовж багатьох років.

Для лінгводидактів УМІ висновки про відносно далеку перспективу переваж-

ної українськомовності громадян нашої держави зумовлюють необхідність роботи в таких напрямках: широке й доступне інформування іноземців, що вивчають українську, про історико-політичні причини поточної білінгвальної ситуації; максимальне залучення інокомунікантів до осередків українськомовного спілкування (студентські гуртки, зустрічі з діячами української культури, творчі майстерні тощо); забезпечення українськомовного навчального онлайн-середовища в позааудиторний час (книги, фільми, подкасти, пісні, блоги, новинні сюжети, чати з однокласниками тощо); уведення до навчальних програм з української мови ознайомлення з елементами суржику (про необхідність такого кроку, який би підвищував шанси на успішну комунікацію з громадянами України, говорили, зокрема, студенти кафедри україністики Вроцлавського університету під час обговорення відкритої лекції автора статті «Українська, російська, суржик: якою мовою реально говорять в Україні і що ж варто вивчати іноземцями?»).

Щодо навчання іноземних громадян в Україні саме зараз зрозуміло, що в умовах війни переважна більшість із них продовжує освіту дистанційно. Тому проблема двомовності українського суспільства не є для них актуальною (власне, залишилися в основному іноземні студенти міст Західної України, які мають сприятливе мовне середовище для практикування української). Але саме дистанційне навчання актуалізує визначені вище проблеми забезпечення українськомовного навчального середовища, наповнення різноаспектної навчальної текстотеки.

Висновки. Порівняльний аналіз мовного спостереження й опитувань українських та іноземних студентів, проведених у 2018, 2019 та 2022 рр., дає підстави зробити такі висновки.

1. Мовне середовище Києва було й залишається недостатньо комфортним для інокомунікантів, що вивчають українську, оскільки велику частку в ньому становить російська мова.

2. Зміни, що відбулися впродовж останніх років у результаті дії закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», є відчутними передусім в офіційному спілкуванні, у сфері обслуговування, а в побутовому мовленні киян панує двомовність. Тому іноземці часто змушені просити про спілкування українською, пояснювати, що вони не розуміють російської, – це викликає психологічний дискомфорт.

3. Повномасштабне російське вторгнення в лютому 2022 р. стало поштовхом до усвідомлення в українському суспільстві важливості державної мови, активізувало перехід на українську мову спілкування, однак ці процеси є відносно повільними. Отже, лінгводидакти УМІ мають зважати на білінгвізм як гальмівний фактор у мотивації та ефективності опанування мови і з урахуванням цього розроблювати програми навчання інокомунікантів, формувати різноаспектну навчальну текстотеку й забезпечувати для своїх студентів українськомовне навчальне середовище.

Перспективи проведеного дослідження полягають у розробленні лінгводидактичної стратегії навчання УМІ в умовах масового українсько-російського білінгвізму.

Список використаної літератури

1. Баранівська О. Лінгвістичні і дидактичні проблеми навчання й вивчення україн-

ської мови в іноземних вищих навчальних закладах. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2006. Вип. 1. С. 132–139.

2. Бурда Т. М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2001. 208 с.

3. Вишняк О. І. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). Київ : Інститут соціології НАН України, 2009. 176 с.

4. Вінтонів М. О., Бойко М. І. Проблема білінгвізму у вищих навчальних закладах Центральної та Східної України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ, 2019. Т. 30 (69). № 2. Ч. 1. С. 1–9.

5. Дегтяренко Д. М. Проблеми викладання української мови іноземним студентам на сході України. *Шляхи і методи формування мовленнєво-комунікативної іншомовної компетенції сучасного студентства*: зб. наук. пр. V Міжнар. наук.-метод. семінару, присвяченого 90 річниці створення ХНАДУ, м. Харків, 21 травня 2020 р. Харків : ХНАДУ, 2020. С. 133–137.

6. Дзира І. Я. Особливості комунікативної адаптації іноземних студентів до навчання в Київському національному університеті технологій та дизайну. *Діалог культур у Європейському освітньому просторі* : матеріали VI Міжнародної конференції, м. Київ, 11 травня 2021 р. / упор. С. Є. Дворянчикова. Київ : КНУТД, 2021. С. 86–90.

7. Загнітко А. Кваліфікаційні та класифікаційні ознаки білінгвізму: аспекти, різновиди, методи. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2013. Вип. 26. С. 209–218.

8. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

9. Залізник Г. М. Статус української та російської мов у дзеркалі громадської думки киян. *Мовознавство*. Київ, 2013. № 5. С. 89–96.

10. Залізник Г. М., Масенко Л. Т. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2001. 95 с.

11. Збір І. Українська мова як іноземна в Кореї: досвід, роздуми, погляд у майбутнє. *Українська мова як іноземна у фокусі інновацій: від досвіду до впровадження*: зб. матеріалів циклу Міжнародних наук.-практ. семінарів. Львів, 2019. С. 66–69.

12. Зеленська Л., Тарапат О. Особливості використання засобів мультимедіа на заняттях з української мови як іноземної. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2019. № 3. С. 122–130.

13. Кісіль Л. М. Особливості мовної підготовки іноземних студентів в умовах білінгвального комунікативного середовища. *Шляхи і методи формування мовленнєво-комунікативної іншомовної компетенції сучасного студентства*: зб. наук. пр. V Міжнар. наук.-метод. семінару, присвяченого 90 річниці створення ХНАДУ, м. Харків, 21 травня 2020 р. Харків : ХНАДУ, 2020. С. 141–146.

14. Комплексне дослідження: Як війна змінила мене та країну. Підсумки року. *Соціологічна група «Рейтинг»*: URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html

15. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики: посібник. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 242 с.

16. Масенко Л. Суржик: між мовою і язиком. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 135 с.

17. Матвеева Н. Білінгвізм та диглосія у студентському середовищі Києва. *Мова і суспільство*. Львів, 2019. Вип. 10. С. 120–128.

18. Матвеева Н. Р. Українсько-російський білінгвізм і диглосія в комунікативному просторі Києва: дис. ... канд. філ. наук : 035 Філологія. Київ, 2021. 239 с.

19. Панасюк Л. В. Білінгвізм в соціально-політичному житті України : монографія. Київ : ВАДЕКС, 2013. 270 с.

20. Панасюк Л. В. Мовне середовище Києва. *Гілея: науковий вісник*. Київ, 2011. Вип. 47. С. 588–593.

21. Погрібний А. Г. Найперше з Києва питати (про мовну ситуацію столиці). Київ : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2006. 62 с.
22. Рішення Київської міської ради «Про заходи щодо забезпечення регіональної мовної політики в місті Києві» від 5 жовтня 2017 р. № 166/3173. URL: <https://cutt.ly/Sae3ljt>
23. Радевич-Винницький Я. К. Двомовність в Україні: теорія, історія, мово вживання : монографія. Київ – Дрогобич : Посвіт, 2011. 592 с.
24. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: Ідентичність. Патріотизм. Цінності (17–18 серпня 2022). *Соціологічна група «Рейтинг»*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnua_2022.html
25. У столиці презентували результати опитування щодо використання української мови, яке провели у застосунку «Київ Цифровий». *Офіційний портал Києва*. 08.02.2023. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_stolitsi_prezentovali_rezultati_opituvannya_schodo_vikoristannya_ukransko_movi_yake_proveli_u_zastosunku_kiv_tsifroviy/
26. Швець Г. Д. Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2021. 689 с. URL: <https://cutt.ly/pbKX7To>
27. Шевченко Н. Викладання української мови у французьких вищих навчальних закладах. *Методичні посібники з української мови. Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2011. Вип. 6. С. 33–39.
28. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022). *Соціологічна група «Рейтинг»*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html

References

1. Baranivska O. Lihvistychni i dydaktychni problemy navchannya j vyvchennya ukrajin's'koyi movy v inozemnykh vyshnykh navchal'nykh zakladax. *Teoriya i praktyka vykladannya ukrajin's'koyi movy yak inozemnoyi*. L'viv, 2006. Vyp. 1. S. 132–139.
2. Burda T. M. Movna povedinka osobystosti v umovax ukrajin's'ko-rosijs'koho bilinhvizmu (molodizhne seredovyshhe m. Kyjeva): dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyjiv, 2001. 208 s.
3. Vyshnyak O. I. Movna situaciya ta status mov v Ukraini: dynamika, problemy, perspektivy (sociolohichnyj analiz). Kyjiv : Instytut sociolohiyi NAN Ukrainy, 2009. 176 s.
4. Vintoniv M. O., Bojko M. I. Problema bilinhvizmu u vyshnykh navchal'nykh zakladax Central'noyi ta Sxidnoyi Ukrainy. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Social'ni komunikaciyi*. Kyjiv, 2019. T. 30 (69). № 2. Ch. 1. S. 1–9.
5. Dehtyarenko D. M. Problemy vykladannya ukrajin's'koyi movy inozemnym studentam na sxodi Ukrainy. *Shlyaxy i metody formuvannya movlennyjevo-komunikatyvnoyi inshomovnoyi kompetenciyi suchasnoho studentstva: zb. nauk. prac' V Mizhnar. nauk.-metod. seminaru, prysvyachenoho 90 richnici stvorennya XNADU, m. Xarkiv, 21 travnya 2020 r.* Xarkiv : XNADU, 2020. S. 133–137.
6. Dzyra I. Ya. Osoblyvosti komunikatyvnoyi adaptaciyi inozemnykh studentiv do navchannya v Kyjiv's'komu nacional'nomu universyteti tehnolohij ta dyzajnu. *Dialoh kul'tur u Yevropejs'komu osvitu'omu prostori : materialy VI Mizhnarodnoyi konferenciyi, m. Kyjiv, 11 travnya 2021 r. / upor. S. Ye. Dvoryanchykova*. Kyjiv : KNUTD, 2021. S. 86-90.
7. Zahnitko A. Kvalifikacijni ta klasyfikacijni oznaky bilinhvizmu: aspekty, riznovydy, metody. *Lihvistychni studiyi. Donec'k*, 2013. Vyp. 26. S. 209–218.
8. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennya funkcionuvannya ukrajin's'koyi movy yak derzhavnoyi». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
9. Zaliznyak H. M. Status ukrajin's'koyi ta rosijs'koyi mov u dzerkali hromads'koyi dumky kyjan. *Movoznavstvo. Kyjiv*, 2013. № 5. S. 89–96.

10. Zaliznyak H. M., Masenko L. T. *Movna situaciya Kyjeva: den» s»ohodnishnij ta pryj-deshnij*. Kyjiv : Vydavnychij dim «KM Akademiya», 2001. 95 s.

11. Zbyr I. *Ukrayins»ka mova yak inozemna v Koreji: dosvid, rozdumy, pohlyad u majbutnye*. *Ukrayins»ka mova yak inozemna u fokusi innovacij: vid dosvidu do vprovadzhennya*: zb. materialiv cyklu *Mizhnarodnyx nauk.-prakt. seminariv*. L»viv, 2019. S. 66–69.

12. Zelens»ka L., Tarapat O. *Osoblyvosti vykorystannya zasobiv mul»tymedia na zanyattiyax z ukrayins»koyi movy yak inozemnoyi*. *Teoriya i praktyka upravlinnya social»nyimi systemami*. 2019. № 3. S. 122–130.

13. Kisił» L. M. *Osoblyvosti movnoyi pidhotovky inozemnyx studentiv v umovax bilinhval»noho komunikativnoho seredovyshha*. *Shlyaxy i metody formuvannya movlennyevo-komunikativnoyi inshomovnoyi kompetencyi suchasnoho studentstva*: zb. nauk. prac» V *Mizhnar. nauk.-metod. seminaru, prysvyachenoho 90 richnyci stvorennya XNADU*, m. Xarkiv, 21 travnya 2020 r. Xarkiv : XNADU, 2020. S. 141–146.

14. *Kompleksne doslidzhennya: Yak vijna zminyla mene ta krayinu*. *Pidsumky roku*. *Sociolohichna hrupa «Rejtynh»*: URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html

15. Masenko L. T. *Narysy z sociolinhvistyky: posibnyk*. Kyjiv : Vydavnychij dim «Kyjevo-Mohylyans»ka akademiya», 2010. 242 s.

16. Masenko L. *Surzhyk: mizh movoyu i yazykom*. Kyjiv : Vydavnychij dim «Kyjevo-Mohylyans»ka akademiya», 2011. 135 s.

17. Matveyeva N. *Bilinhvizm ta dyhlosiya u students»komu seredovyshhi Kyjeva*. *Mova i suspil»stvo*. L»viv, 2019. Vyp. 10. S. 120–128.

18. Matveyeva N. R. *Ukrayins»ko-rosijs»kyj bilinhvizm i dyhlosiya v komunikativnomu prostori Kyjeva: dys. ... kand. fil. nauk: 035 Filolohiya*. Kyjiv, 2021. 239 s.

19. Panasyuk L. V. *Bilinhvizm v social»no-politychnomu zhytti Ukrainy: monohrafiya*. Kyjiv : VADEKS, 2013. 270 s.

20. Panasyuk L. V. *Movne seredovyshhe Kyjeva*. *Hileya: naukovyj visnyk*. Kyjiv, 2011. Vyp. 47. S. 588–593.

21. Pohribnyj A. H. *Najpershe z Kyjeva pytaty (pro movnu situaciyu stolyci)*. Kyjiv : Instytut zhurnalistyky KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2006. 62 s.

22. *Rishennya Kyjivs»koyi mis»koyi rady «Pro zaxody shhodo zabezpechennya rehional»noyi movnoyi polityky v misti Kyjevi» vid 5 zhovtnya 2017 r.* № 166/3173. URL: <https://cutt.ly/Sae3ljt>

23. *Radevyeh-Vynnye»kyj Ya. K. Dvomovnist» v Ukraini: teoriya, istoriya, movovzhyvannya : monohrafiya*. Kyjiv – Drohobych : Posvit, 2011. 592 s.

24. *Simnadcyyate zahal»nonacional»ne opytuvannya: Identychnist». Patriotyzm. Cinnosti (17-18 serpnya 2022)*. *Sociolohichna hrupa «Rejtynh»*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/s_mnadcyyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_dentichn_st_patr_otizm_c_nnost_17-18_serpnya_2022.html

25. *U stolyci prezentuvaly rezul»taty opytuvannya shhodo vykorystannya ukrayins»koyi movy, yake provely u zastosunku «Kyjiv Cyfrovij»*. *Oficijnyj portal Kyjeva*. 08.02.2023. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_stolitsi_prezentuvali_rezultati_opituvannya_schodo_vikoristannya_ukransko_movi_yake_proveli_u_zastosunku_kiv_tsifrovij/

26. Shvec» H. D. *Teoretyko-metodychni zasady navchannya ukrayins»koyi movy inozemnyx studentiv humanitarnyx special»nostej: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02*. Kyjiv, 2021. 689 s. URL: <https://cutt.ly/pbKX7To>

27. Shevchenko N. *Vykkladannya ukrayins»koyi movy u francuz»kyyx vyshhyx navchal»nyx zakladax*. *Metodychni posibnyky z ukrayins»koyi movy*. *Teoriya i praktyka vykladannya ukrayins»koyi movy yak inozemnoyi*. L»viv, 2011. Vyp. 6. S. 33–39.

28. *Shoste zahal»nonacional»ne opytuvannya: movne pytannya v Ukraini (19 bereznya 2022)*. *Sociolohichna hrupa «Rejtynh»*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html

**LANGUAGE PORTRAIT OF KYIV IN PERCEPTION
BY UKRAINIAN AND FOREIGN STUDENTS (2018-2022)****Hanna Shvets**

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Department of Ukrainian philology for foreigners
boulevard Taras Shevchenko, 14, room 61, 01017 Kyiv, Ukraine, Ukraine
phone: 044 239 34 39
e-mail: hannash1969@gmail.com
<http://orsid.org/0000-0002-1068-048X>*

The article analyzes the results of language observation and surveys of Ukrainian and foreign students of Taras Shevchenko National University of Kyiv, conducted in 2018, 2019, 2022 with an order to find out whether the bilingual language environments in Kyiv is favorable for the Ukrainian language practice by foreigners. Based on the material of the respondents' questionnaires (a total of 142), the author traces changes in the awareness of the role of the state language by citizens of Ukraine, the expansion of the scope of its use. With the involvement of data from nationwide and local surveys, a conclusion was made about the increase in the share of the Ukrainian language in official communications, the service sector, information space and a fairly full pace of transition to the state language in everyday communication. The models of linguistic behavior of student youth of Kyiv, who use Russian in communication, are outlined. A language gap between the generations of parents and children was observed (young people communicate with their parents in Russian, and with friends and in public sphere – in Ukrainian). The modern language environment of Kyiv is characterized in the article as not sufficiently comfortable for foreigners, because they are often forced to ask for communication in Ukrainian, to explain that they do not understand Russian. In connection with the long-term perspective of the predominant Ukrainian language in the communicative space of Ukraine in general and in Kyiv in particular, bilingualism is defined as a negative factor for the motivation and success of learning the Ukrainian language for foreigners, which should be taken into account by linguists during the development of relevant educational programs and the creation of the educational text materials.

Key words: Ukrainian as a foreign language, Ukrainian as a state language, bilingualism, teaching Ukrainian as a foreign language, language environment.

*Стаття надійшла до редакції 19.04.2023
доопрацьована 24.04.2023
прийнята до друку 01.05.2023*